

МЕТОД ФОРСАЙТ У ВИЗНАЧЕННІ ПРОФЕСІЙНИХ АЛЬТЕРНАТИВ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті представлено суть методу форсайт як важливого в усвідомленні людиною фахового майбутнього. Проаналізовано основні технології форсайту: сценування, метод дельфі, створення дорожніх карт. Обґрунтовано зв'язок форсайту майбутньої професії із уміннями рефлексії студента. Визначено особливість форсайт-проектів щодо фахової реалізації, основою яких вбачаються рефлексивні експертні оцінки та розвиненість когнітивного передбачення.

Ключові слова: метод форсайт, майбутній фахівець, рефлексія, експертні оцінки, передбачення.

В статье представлена сущность метода форсайт как важного в осознании человеком профессионального будущего. Проанализированы основные технологии Форсайта: сценарирование, метод дельфи, создание дорожных карт. Обоснована связь Форсайта будущей профессии с умениями рефлексии студента. Определена особенность Форсайт-проектов профессиональной реализации, основой которых видятся рефлексивные экспертные оценки и развитость когнитивного предвидения.

Ключевые слова: метод Форсайт, будущий специалист, рефлексия, экспертные оценки, предвидение.

In the article it is discovered the main point of foresight as the main person's realization of his or her professional future. It is analyzed the main techniques of foresight: role playing, the Delfi method, technology road mapping. It is proved the connection of the future profession foresight and students' reflex ability. It is defined the peculiarities of foresight project according to profession realization which base is reflective expert estimation and development of cognitive foresight.

Key words: foresight method, future specialist, reflexion, expert estimation, foresight.

Актуальність проблеми. Суспільні запити щодо підготовки сучасного фахівця вимагають достатньо гнучкого його реагування на швидкозмінні реалії професійної діяльності. Зокрема, крім сформованості фахових компетенцій, спеціаліст має бути готовим постійно виявляти здатність до саморозвитку, бажання опановувати нові технології, необхідні для професійної діяльності,

бути зацікавленим у професійному зростанні. Слід зазначити, що сучасне суспільство визначається великою кількістю варіантів реалізації фахівця у межах отриманої ним спеціальності. Так, чи не щорічно з'являються нові назви професійних посад, обов'язки у межах яких визначаються певним синтезом із декількох споріднених спеціальностей. Отже, вважаємо необхідним орієнтувати майбутніх фахівців на необхідність виявлення ними гнучкості у прогнозуванні професійного майбутнього. Такі необхідні для фахової реалізації риси можуть бути достатньо ефективно сформовані, якщо вже у процесі навчання у вищій школі студент буде спрямованим на альтернативність професійного вибору, обґрунтованого рефлексивними процесами фахового самоусвідомлення.

Метою статті є представлення суті методу форсайт як такого, що формує у майбутнього фахівця готовність до самореалізації у альтернативних професійних сценаріях.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження. Сутність технології форсайт визначається довгостроковим прогнозуванням розвитку майбутнього у його альтернативах згідно експертного аналізу.

Форсайт застосовують у якості методу прогнозування більш як 30 років, перш за все, у галузях економіки, науки та технологій. Уперше термін "foresight" було застосовано у 1930 р. письменником-фантастом Гербертом Уельсом у одному із його громадських виступів, де він запропонував увести особливу професію «професор передбачення», який, подібно історику, буде аналізувати та знаходити застосування майбутнім технологічним відкриттям» [6].

Упродовж 70 – 80 років ХХ сторіччя форсайт було успішно застосовано у сферах бізнесу шляхом розробки так званих «дорожніх карт», що дозволяли створювати план-сценарій розвитку технологій, який фіксує можливі сюжети та точки критичних рішень, тобто представляв шляхи, за якими могли розвиватись події.

Сучасні фахівці розглядають форсайт як метод та технологію, що здатна спрогнозувати майбутнє, але й дозволити «бачити» його альтернативні форми, із яких можна обрати найбільш прийнятну для себе модель [1, 2, 5]. Зокрема, Л. Гохберг вважає важливим для функціонування форсайту як методу прогнозування те, що він дозволяє не лише оцінювати альтернативи розвитку, але й комбінувати результати та процес прогнозування [2]. Н. Гапоненко

наголошує на цільовому аспекті форсайт як такому, що дозволяє відшукувати альтернативи майбутнього розвитку [1].

Зважаючи на те, що теорія форсайт дозволяє використовувати його, об'єктом яких є людина у процесі саморозвитку, дозволимо зупинитись на придатності форсайт для обґрунтування можливостей професійної реалізації майбутніх фахівців у альтернативних формах із застосуванням ними рефлексивних умінь.

Основна частина. У процесі професійного самовизначення молода людина зазвичай вбачає для себе певну картинку майбутнього життя, пов'язуючи її із найбільш бажаним вибором. Однак вже у процесі навчання, а найбільш вірогідно у процесі пошуку роботи майбутній фахівець зіштовхується із зовнішніми вимогами, які можуть стати перешкодою у здійсненні юнацької мрії щодо уявлення себе у професії. Такі перешкоди можуть носити як суб'єктивний (неадекватність самооцінки особистих ресурсів, досвіду, умінь у сторону їх завищення), так і об'єктивний (від моменту вибору професії до стадії початку професійної реалізації можуть відбутись значні соціальні, технологічні, політичні зміни у суспільстві – і тоді обрана професія не буде вдаватись бажаною, що може спричинити розпач і зневірення у власних силах, особистісній позиції). Отже, слід визнати, що швидкість і непередбачуваність зовнішніх подій щодо впливу на реальну людину визначають нові завдання сучасних освітніх навчальних закладів: спрямувати майбутнього фахівця до визначення ним альтернатив у професійній реалізації. Метод форсайт є активним прогнозом майбутнього, оскільки інструменти його реалізації дозволяють не передбачати проблеми майбутнього, а ставити мету у вигляді бажаного результату та визначати необхідні справжні стани, активізація яких наближує цей результат.

Форсайт відрізняється від стратегічного планування. Вихідним пунктом стратегії є оцінка реальних активних для сьогодення ресурсів, від синтезу яких аналітики будують картину майбутнього у будь-якій сфері життєдіяльності. Діяльність форсайту виявляє зворотні процеси: визначення точки майбутнього, її характеристики, а потім зворотного шляху до сьогодення. Таким чином, йдеться про планування із майбутнього до сьогодення. Форсайт як технологія вирізняється проактивністю щодо майбутніх подій. Учасники форсайту визначаються активністю позиції, яка виявляється у спільній діяльності команд експертів щодо проектувань пересічної та майбутньої діяльності з метою

посилення позитивних ресурсів, які збільшують вірогідність бажаних подій, та нівелювання негативних.

Класичними технологіями форсайту у практиці його застосування визначаються сценування, метод дельфі, створення дорожніх карт.

Сценування припускає розробку декількох розгорнутих картин майбутнього, кожна з яких може бути реалізована за виконання певних умов. Від класичного прогнозування, що базується на виявленні усіх наслідків даної ситуації, сценування відрізняється тим, що пропонує певні «прожекти» майбутнього, засновані на фактах сучасності щодо його уявлення. Наприклад, варіанти розвитку ситуації уявляються на основі альтернативних текстів щодо визначеної проблеми, надрукованих у науковій, аналітичній літературі. Таким чином, у сценарному підході те, що має статись, і передбачається, і проектується одночасно.

Суть методу дельфі виявляється у структуруванні процесу групової комунікації щодо визначеної проблеми. При цьому залученими до такого процесу стають учасники інтерактивних незалежних опитувань та експерти. Опитування дозволяють визначити вірогідність, значення та наслідки факторів, тенденцій та подій, пов'язаних із обговорюваною подією. Після проведення опитувань учасники експертної групи отримують відповіді, без вказівки на їх авторство, що дозволяє уникнути певної заангажованості. На основі аналізу цих відповідей прогнозується майбутнє у його варіантах. Цінність методу дельфі виявляється у можливості отримати розгорнуті та об'єктивні результати, оскільки анонімність та інтерактивність не дає можливості впливати авторитетним учасникам на інших, а також «знімає» проблему зосередження всіх експертів в одному місці.

Метод створення дорожніх карт (Technology Roadmapping) дозволяє візуалізувати уявлення плану-сценарію розвитку подій, який фіксує можливі сюжети та точки критичних рішень.

Форсайт завжди має на увазі участь багатьох експертів із всіх сфер діяльності, які пов'язані з тематикою конкретного форсайт-проекту, а також певних груп населення, що є прямо зацікавленими у вирішенні обговорюваних у межах проекту проблем. У цьому ми вбачаємо спільність форсайт із синергетикою, що також визначається припущенням щодо розвитку подій з точки зору впливу на об'єкт дослідження різних систем.

Застосування форсайт у практиці освіти відбувається у межах експериментальних шкільних програм. Зокрема, Павло Лукша, директор корпоративних освітніх програм Московської школи управління «Сколково» та один із авторів форсайт-прогнозу «Освіта 2030», вважає, що освіта майбутнього має відбуватись у форматі «конструктора, який учень збирає самостійно». Він припускає, що віковий або географічний аспект не мають створювати обмеження для конкретної дитини, що визначатиме для себе програму особистої освіти. Аналітик наводить приклад: «припустимо, що розумний підліток визначає для себе план освіти на рік: пройти курс поглибленої ядерної фізики, вивчитись грати на гітарі, вивчити основи китайської мови, пройти короткий курс теорії вірогідності та попрактикуватись у проведенні соціологічних досліджень». При цьому учень може обрати будь-яку форму отримання знань: онлайн-трансляції лекцій відомих фахівців, індивідуальні заняття, шкільний процес або курсові проекти. Отже, не виключено, що людина майбутнього зможе моделювати особисту освіту без традиційних інститутів, а постійне навчання у класичній школі або університеті стане «долею невдахи», про якого будуть говорити: «він не зміг сконструювати свою освіту» [3]. Звісно, що таке бачення освіти майбутнього є лише одним із суб'єктивних варіантів окремого експерта визначеного форсайту, однак аналіз певної кількості обґрунтованих прогнозів може дати уявлення про варіанти розвитку освітянського майбутнього.

Таким чином, форсайт виступає інструментом комунікації людей з приводу свого майбутнього. При цьому чим більшим є їхній вплив на варіант розвитку цього майбутнього, тим більш вірогідним стає форсайт. У ситуаціях боротьби варіантів майбутнього у межах конкретного форсайту важливими є кількість експертів які схильні вибрати один із цих варіантів, а також їхнє уміння доказовості особистої думки. Водночас, у ситуації, коли конкуруючих образів майбутнього небагато, конкретна людина може із більшою вірогідністю формувати особисте майбуття, спираючись на індивідуальне суб'єктивне його бачення – і у такому випадку є ризик реалізації неефективного плану. Отже, доходимо висновку, що організація форсайту має відбуватись в умовах залучення якомога більшої кількості експертних оцінок.

У процесі підготовки фахівця для будь-якої галузі економіки країни мають бути запроваджені низки експертних оцінок щодо фахової реалізації в умовах змінюваного майбутнього цієї галузі. Для людини, яка обрала фах,

найбільш важливим є усвідомлення прогнозу реалізації у його межах (його особливості, ризику, умови особистої відповідності для фахової реалізації в інших регіонах світу, затребуваність професії у віддаленій перспективі тощо). Таким чином, молода людина виявляється залученою в когнітивні процеси, які стосуються рівня її усвідомленості щодо майбутнього та власної відповідальності за обізнаність у сценаріях можливого майбутнього представників обраного фаху.

Звісно, що форсайт професійного майбутнього неможливо здійснити особисто, але ймовірність професійного розвитку у тому чи іншому варіанті слід усвідомлювати, спираючись при цьому на інформацію щодо розвитку тих галузей, які є спорідненими в обраній професії і можуть впливати на зміни у змісті фахової діяльності або, взагалі, на затребуваність фахівців цієї професії у майбутньому суспільстві. Такому когнітивному передчутті є докази: наприклад, тим, хто працював у середині 80-90 роках у сфері поштових доставок доводилось мати справу із величезною кількістю кореспонденції. Водночас, тим із поштарів, хто зміг пов'язати залежність своєї професії із новинкою того часу – мобільним зв'язком, який дозволяв миттєво відправляти повідомлення, – пощастило вчасно перекваліфікуватись, оскільки усвідомлення майбутньої непотрібності своєї професії стало очевидним вже у перспективі 10-15 років.

Отже, вважаємо доцільним визначити залежність професійної реалізованості від здійснення форсайту обраної професії, а ефективність останнього залежить від умінь рефлексії як якості, що спричиняє усвідомлення людиною причинно-наслідкових зв'язків стосовно об'єктів або процесів життєдіяльності.

У раніше виданих наших дослідженнях йшлося про те, що рефлексія з одного боку пов'язана з самосвідомістю, коли людина аналізує особисті думки, діяльність, вчинки відносно інших людей, а з другого – визначає переймання тим, яким є уявлення про неї у кожного із її соціального оточення [4]. Тож визначаємо, що роль рефлексії є значною у формуванні студентом особистого фахового майбутнього, оскільки в результаті рефлексивних процесів відбувається усвідомлення адекватності професійних домагань стосовно особистого рівня готовності до фахової діяльності. Однак для ефективної побудови професійного майбутнього важливим також є усвідомлення прогнозів щодо розвитку професії, оскільки воно сприяє формуванню у майбутнього фахівця постійного підвищеного тону щодо особистого саморозвитку

(включаючи самоосвіту, ініціативність у процесі підвищення кваліфікації або, у разі потреби, позитивне ставлення до перекваліфікації).

Оскільки якість форсайту залежить від кількості незалежних оцінювань, вважаємо за допустиме у вигляді експертних оцінок форсайтного плану представляти рефлексивні оцінки – усвідомлення того, як кожен із студентів очак інших. Чим більше буде позицій такого усвідомлення одного плану, тим адекватнішою виявиться реальність щодо готовності до професії.

Крім того майбутніх фахівців слід налаштовувати цікавитись інформацією щодо розвитку обраної спеціальності та тих галузей, що пов'язані із нею. Аналітичний підхід до такої поінформованості дозволить гнучко та своєчасно реагувати на зміни у професії, влучно добирати момент та оптимально розподіляти ресурси на самозміну, самовдосконалення, якого вимагатиме професійне середовище, що постійно оновлюється.

Висновки. Метод форсайту, що реалізується на основі рефлексивної діяльності студентів, дозволяє прогнозувати особисте професійне майбутнє у його альтернативах. При цьому в активному стані знаходяться особистісні якості, що спричиняють мобілізацію майбутнього фахівця до саморозвитку, гнучкого толерантного реагування на оновлення професійних реалій, самовдосконалення. Завданням сучасних університетів має стати спрямування студентів до усвідомлення ними можливості альтернативних шляхів професійної самореалізації.

Література

1. Гапоненко Н. В. Форсайт. Теория. Методология. Опыт: монография / Н. В. Гапоненко. – М.: Юнити – Дана, 2008. – 239 с.
2. Гохберг Л. М. Нове тенденції в російській практиці Форсайт-исследований / Л. М. Гохберг // Форсайт. – 2009. – № 3 (11). – С. 5.
3. Павел Лукша: «Образование – это выстрел в будущее». – Режим доступу : <http://letidor.livejournal.com/154782.html>
4. Резван О. О. Рефлексивна позиція студентів вищих технічних закладів освіти як фактор їхньої фахової самореалізації / О. О. Резван // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 27 (80). – 500 с. – С. 554-559.

5. Соколов А. В. Форсайт : взгляд в будущее / А. В. Соколов // Форсайт. – 2007. – № 1 (1). – С. 9.

6. Форсайт в государственном и муниципальном управлении. – Режим доступа : http://www.bshe.ru/ours_programs/forsite_gov_management